

Розвиток сільських та периферійних територій

територіях; неврахування фінансового становища власників майна при оподаткуванні.

Список літературних джерел:

1. Гринчишин І. М., Біль М. М., Лещух І. В., Патицька Х. О., Попадинець Н. М. Потенціал територіальних громад: оцінювання та напрями підвищення ефективності використання: науково-аналітична доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів, 2019. 97 с.

Пріб К. А., д.е.н, професор
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»

РОЗВИТОК МАЛИХ ФОРМ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК РОЗБУДОВИ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація. Розкрито значення розвитку малих форм господарювання на селі як одного з найважливіших чинників розбудови сільських територій. Охарактеризовано сучасний стан та динаміку виробничо-господарської діяльності товаровиробників малих форм господарювання, проаналізовано її тенденції. Виявлено та систематизовано ключові чинники, що ускладнюють розвиток товаровиробників малих форм господарювання. Окреслено підходи до запровадження низки економічних та соціальних заходів, спрямованих на забезпечення розвитку малих форм господарювання у контексті розбудови сільських територій на перспективу.

Ключові слова: сільські території, малі форми господарювання, сільське господарство, товаровиробники, розвиток.

Проблема дослідження та її актуальність. Особливістю сучасного українського сільськогосподарського виробництва є розвиток багатокладності, коли поряд з крупними підприємницькими структурами функціонують товаровиробники малих форм господарювання. Для останніх сільськогосподарське виробництво стало не лише важливою сферою економічної діяльності, а й фундаментом забезпечення сільського способу життя населення, збереження та продовження традицій українського побуту. Тому як з соціально-демографічної, так і з економічної точок зору підтримування багатокладності та розвиток малих форм господарювання на селі має важливе загальнодержавне значення та виступає важливим чинником збереження і розбудови сільських територій.

Вивчення засад й особливостей функціонування і розвитку малих форм господарювання стали предметом наукових розвідок цілої когорти українських

Розвиток сільських та периферійних територій

науковців. Серед них доцільно відзначити здобутки В. С. Габор [1], В. К. Збарського і Д. В. Грибової [2], А. Г. Мазур і О. В. Дмитрика [3], М. Й. Маліка й О. Г. Шпикуляка [4], С. Скрипника [5] і багатьох інших. У їхніх дослідженнях розкрито основні пріоритети щодо забезпечення економічного та соціального розвитку малих форм господарювання, підходи до їх ресурсно-фінансового забезпечення, роль і місце держави у регулювання економічних та соціальних відносин на селі, перспективи малих форм господарювання у світлі посилення глобалізаційних процесів, внутрішньої та зовнішньої трудової міграції сільських мешканців, зміни клімату та умов господарювання тощо. Однак, низка проблем, пов'язаних із виявленням чинників, що ускладнюють діяльність товаровиробників малих форм господарювання на селі та знижують її ефективність, методів і механізмів щодо їх вирішення потребують подальшого вивчення й наукового обґрунтування.

Виходячи з вищевикладеного предметом дослідження став процес розвитку малих форм господарювання на селі в контексті розбудови сільських територій. В якості мети дослідження визначено наукове обґрунтування підходів до забезпечення розвитку малих форм господарювання на селі, а завданнями: 1) оцінювання сучасного стану та динаміки виробничо-господарської діяльності малих форм господарювання; 2) виявлення та систематизація ключових чинників, що ускладнюють розвиток досліджуваних товаровиробників; 3) окреслення підходів до запровадження низки економічних та соціальних заходів, спрямованих на забезпечення розвитку малих форм господарювання у контексті розбудови сільських територій.

До товаровиробників малих форм господарювання на селі належать особисті селянські господарства, яких нині в Україні налічується майже 4 млн, фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності (понад 25,8 тис), фермерські господарства переважно з площею сільськогосподарських угідь до 100 га (понад 25,9 тис), дрібні сільськогосподарські підприємства (понад 8,2 тис). Розвиток малих форм господарювання на селі доцільно розглядати як процес якісних змін її основних фінансово-економічних, техніко-технологічних, соціально-демографічних та інших характеристик, що забезпечують перехід до нового, якісно вищого стану функціонування. Розвиток у сучасних умовах має супроводжуватися поліпшенням кількісних характеристик, підкріплюючись у такий спосіб економічним зростанням.

Методи дослідження. Для розкриття проблеми і предмету дослідження, досягнення поставленої мети і виконання завдань використано методи: статистичного аналізу, зокрема рядів динаміки, середніх і відносних величин, групування, індексний тощо – для оцінювання стану й динаміки, визначення тенденцій виробничо-господарської діяльності товаровиробників малих форм господарювання; діалектичний метод пізнання – для встановлення і систематизації ключових чинників, що ускладнюють сучасний розвиток дрібних сільськогосподарських товаровиробників; системний підхід – для обґрунтування основних економічних та соціальних заходів, спрямованих на забезпечення розвитку малих форм господарювання у контексті розбудови сільських територій.

Вихідні дані. У процесі виконання дослідження використано дані Державної служби статистики України [6], а також результати монографічних досліджень,

Розвиток сільських та периферійних територій

особисті дослідження і спостереження автора, матеріали вітчизняних та міжнародних конференцій, літературні джерела, інформація з мережі Internet тощо.

Результати дослідження. Вже доволі тривалий час сільське господарство є однією з найбільш ефективних та зростаючих сфер економіки нашої країни. Здебільшого високий рівень доходності та інноваційний характер розвитку притаманний крупним товаровиробникам, у тому числі холдингового типу, окремі з яких створюють помітну частку ВВП та формують потужні експортні потоки. Однак, роль і значимість суб'єктів малих форм господарювання не можна недооцінювати, адже саме вони забезпечують понад половину усього сукупного виробництва сільськогосподарської продукції. Так, в середньому впродовж 2016-2018 рр. господарства населення щорічно виробляли 43-44 % усієї сільськогосподарської продукції, у тому числі близько 38-40 % продукції рослинництва та понад 54-55 % продукції тваринництва. Так само частка фермерських господарств у сукупних обсягах виробництва сягала 8-9 %, зокрема у виробництві продукції рослинництва перевищувала 11 %, тваринництва – 2 % [6].

Значну частку продукції господарства малих форм виробляють для власного споживання і використання у внутрішньовиробничих цілях. Однак, по окремих продуктах забезпечується значний рівень товарності, що дозволяє таким товаровиробникам істотно впливати на внутрішній споживчий ринок і навіть поступово долучатися до формування експортних товарних потоків. Так, упродовж 2016-2018 рр. рівень товарності зернових і зернобобових культур коливався в межах 39,8 – 43,8 %, соняшника – сягав 74,8 – 81,1 %, молока – 47,2 – 48,1 %, меду – 25,7 – 50,2 %, ягід 23,8 – 34,6 %, а плодів і окремих овочевих культур – досяг 20 – 27 % [6].

У динаміці останніх років стабільно зростали обсяги продажу товаровиробниками малих форм господарювання кукурудзи на зерно, соняшника, кормових культур, плодів. Водночас знижувався продаж ячменю, ягід, сільськогосподарських тварин як у живій, так і у забійній масі. Продаж інших зернових і зернобобових культур, овочів і баштанних, картоплі, цукрового буряку, горіхів і винограду, молока, яєць, меду вирізнявся високими показниками волатильності.

Незважаючи на суперечливі тенденції та зростання в окремих продуктових сегментах, у цілому нині можна стверджувати про поступове уповільнення розвитку малих форм господарювання на селі. Так, якщо у період 1991–2000 рр. індекси виробництва сільськогосподарської продукції товаровиробниками малих форм господарювання стабільно перевищували відповідні показники крупних господарських структур, то у період 2001–2004 рр. означений тренд був зламаний. З 2004 по 2008 рр., а також у 2011, 2013–2014, 2016, 2018 рр. темпи приросту виробництва сільськогосподарської продукції крупних товаровиробників перевищували відповідні показники в сегменті малих форм господарювання. Нині крупні підприємства поступово опановують тваринництво, що традиційно було більш розвинене у господарствах населення, а також нарощують посіви зернових і зернобобових культур, соняшника тощо.

Розвиток сільських та периферійних територій

Лише за останні три роки з 2016 по 2019 рр. чисельність товаровиробників малих форм господарювання скоротилася на 2,73 %, площа земельних ділянок у їх користуванні – на 2,78 %, у тому числі для ведення товарного сільськогосподарського виробництва – на 2,22 %. Спостерігають й інші деструктивні процеси.

Основні чинники, що нині ускладнюють розвиток малих форм господарювання на селі, пов'язані перш за все з:

- невизначеністю щодо перспектив функціонування ринку землі та обороту земель сільськогосподарського призначення;
- недостатньою розвиненістю підприємницької ініціативи на селі;
- погіршенням демографічної ситуації та поступовим старінням сільського населення;
- посиленням внутрішньої міграції в країні між селом та містом, а також зростанням зовнішньої трудової міграції;
- недостатнім рівнем соціального захисту населення, що задіяне в особистих селянських господарствах та у сільськогосподарському виробництві в цілому;
- нестачею інвестиційних ресурсів через низьку власну доходність та ускладнення щодо залучення зовнішніх джерел;
- недоступністю кредитних ресурсів через обмеженість пропозиції, високий рівень позикового відсотка, складність забезпечення;
- посиленням конкуренції з боку крупних товаровиробників;
- невідповідністю державної підтримки сільськогосподарського виробництва потребам товаровиробників малих форм господарювання за розмірами, напрямками, механізмами надання;
- низьким рівнем впровадження інновацій;
- нестачею нових форм і методів організації виробництва, а також технологій здійснення господарської діяльності, що відповідали б сучасним викликам, у тому числі пов'язаним зі зміною клімату, глобалізацією, інтеграційними процесами, динамікою споживчого ринку тощо.

Усунення негативного впливу визначених чинників потребує вжиття низки економічних та соціальних заходів, зокрема щодо поліпшення інвестиційного і підприємницького клімату на селі, врегулювання питань земельних відносин, розвитку кооперативного руху між товаровиробниками малих форм господарювання, оптимізації форм і методів державної підтримки села і сільського господарства, активізації обороту капіталів, розвитку підприємницької ініціативи тощо.

Власна імплікація отриманих результатів дослідження. Товаровиробники малих форм господарювання на селі продовжують відігравати важливу роль у сільськогосподарському виробництві та розвитку сільських територій, забезпеченні продовольчої безпеки держави, створенні засад економічного зростання і розвитку України. Однак нині їх ефективне функціонування ускладнене внаслідок негативного впливу низки чинників. Для забезпечення стабільної роботи та перспективного розвитку малих форм господарювання на селі необхідно передусім врегулювати питання щодо створення і функціонування ринку землі, забезпечити

Розвиток сільських та периферійних територій

приток капіталу з різних джерел, вживати різноманітні заходи, спрямовані на вирішення низки соціальних, демографічних, кліматичних, техніко-технологічних, економічних проблем села, сприяти поширенню ділової ініціативи та розвитку підприємництва, раціоналізувати державну політику підтримки тощо.

Список літературних джерел:

1. Габор В. С. Розвиток малих форм господарювання в аграрному секторі / В. С. Габор // Агросвіт. – 2014. – № 21. – С. 18-21.
2. Збарський В. К. Малі форми господарювання як середовище формування середнього класу на селі / В. К. Збарський, Д. В. Грибова // Науковий погляд: економіка та управління. – 2019. – № 3. – С. 198-206. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2019_3_25.
3. Мазур А.Г. Тенденції економічного відтворення господарств населення в сільській місцевості / А.Г. Мазур, О.В. Дмитрик // Економіка. Фінанси. Менеджмент. – 2017. – № 2. – С. 55-68.
4. Малік М.Й. Тенденції і перспективи розвитку особистих селянських господарств / М.Й. Малік, О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2018. – № 1. – С.11-19.
5. Скрипник С. Категорії та критерії визначення малих форм господарювання на селі / С. Скрипник // *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal* – 2016. – Vol. 2, № 2. – С. 27-35. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/areis_2016_2_2_5.
6. Статистична інформація // Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Рогозян Ю.С., к.е.н.

Інститут економіко-правових досліджень НАН України

СУЧАСНІ ПЕРЕДУМОВИ ПОЗИЦІОНУВАННЯ ПЕРИФЕРІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ У СКЛАДІ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ

Анотація. У дослідженні обґрунтовано необхідність позиціонування периферійних територій у складі об'єднаних територіальних громад, визначено економіко-правові передумови даного процесу. Розкрито значення позиціонування для периферійних територій об'єднаних територіальних громад в контексті їх сталого розвитку.

Ключові слова: передумови, позиціонування, периферійні території, об'єднані територіальні громади, сталий розвиток

Проблема дослідження та її актуальність. Динамічні інформаційно-технологічні зміни глобального середовища змушують замислюватися над питаннями формування позитивного іміджу не тільки суб'єктів міжнародного й